

their communication, fulfilling the assistant function, consultant. Among the interactive learning methods are marked oral verbal methods (heuristic conversation, hybrid forms of lectures), visual methods, practical and problem-search methods of active learning (method of analysis of production situation, "case studies", playing techniques, research method, problem-based learning, method of "brainstorming", method of projects, quizzes, competitions, contests, festivals and etc.).

Key words: *interactive teaching methods, active learning, competence, interactivity.*

УДК 378.091.8:061.2:005.591.6(477)

Анна Улановська

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 0000-0001-9472-1033

DOI 10.24139/2312-5993/2017.08/188-197

ОСНОВНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО СТУДЕНТСЬКОГО СОЮЗУ ЯК СУБ'ЄКТА МОДЕРНІЗАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті схарактеризовано основні чинники, визначено мету й принципи залучення студентства до модернізації вищої освіти в Україні. На підставі системно-функціонального аналізу діяльності Європейського студентського союзу та найбільших його членських організацій розроблено модель розвитку національного студентського союзу як суб'єкта модернізації вищої освіти, відповідно до якої місія і пріоритетні цілі Союзу реалізуються через компоненти організаційно-нормативного, змістово-процесуального й результативного блоків. Доведено, що залучення студентства до продукування й імплементації державної стратегії модернізації вітчизняної вищої освіти є важливою умовою успіху даного процесу.

Ключові слова: *модернізація вищої освіти, залучення студентства, Європейський студентський союз, національний студентський союз, суб'єкт модернізації вищої освіти, системно-функціональний аналіз.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах, коли включення всіх зацікавлених сторін до процесу модернізації вітчизняної системи вищої освіти усвідомлюється суспільством та професійною освітянською громадою, актуальним постало питання розробки технології залучення студентства до цього процесу як ключових партнерів суспільства та держави. Крім того, з огляду на існуючі суспільні проблеми й низький рівень впливу студентських представництв на процес вироблення й реалізації державної освітньої політики [1, 144–145], доцільним вважаємо сформулювати рекомендації для вітчизняних студентських об'єднань національного рівня на основі продуктивного досвіду Європейського студентського союзу (ЕСС) та найбільш впливових національних союзів студентів, що входять до його складу.

Аналіз актуальних досліджень. Актуальні проблеми залучення студентства до процесу управління, зокрема модернізаційними перетвореннями вищої освіти в контексті Болонського процесу (БП), висвітлено в наукових розвідках Ф. Альтбаха, С. Бергена, Е. Данн, Ф. Кері,

М. Клеменчич, Т. Луешера-Мамашели, Є. Пінчука, А. Сбруєвої та інших вітчизняних і зарубіжних дослідників. Однак детального вивчення потребує продуктивний досвід діяльності студентських представницьких об'єднань міжнародного й національного рівнів у контексті розвитку Європейського простору вищої освіти (ЄПВО). Крім того, на наш погляд, необхідним є обґрунтування можливостей застосування елементів продуктивного європейського досвіду в аспекті досліджуваної проблеми в Україні.

Мета статті – визначити й обґрунтувати можливості застосування елементів продуктивного досвіду Європейського студентського союзу та найбільш впливових його членських організацій в аспекті досліджуваної проблеми у вітчизняному освітньому контексті.

Методи наукового дослідження: *аналіз і узагальнення продуктивного європейського досвіду; метод наукової екстраполяції для виявлення можливостей використання елементів продуктивного досвіду ЄСС та найбільш впливових його членських організацій; метод моделювання, що уможливив розробку моделі розвитку національного студентського союзу як суб'єкта БП.*

Виклад основного матеріалу. У широкому розумінні *залучення студентства (student engagement)* є багатовимірним і багатоаспектним поняттям, що використовується в нормативних і наукових джерелах для позначення різних сфер діяльності студентів (навчальна, наукова, управлінська). Відома словенська дослідниця М. Клеменчич (Klemenčič M.), використовуючи аналітичний підхід, розглядає залучення студентства як складний процес реалізації впливу на ухвалення та виконання важливих рішень в освітній політиці, що характеризується багаторівневою природою, наявністю різних ступенів та сфер взаємодії студентства з іншими суб'єктами освітніх перетворень [4, 633–645]. Підкреслимо, що згідно з М. Клеменчич, найвищим рівнем залучення студентства до модернізації ВО є партнерство.

Очевидно, що партнерство не варто розглядати як сукупність окремих заходів або механізмів залучення, оскільки це є значно глибшим явищем. Відстоюючи право студентів долучатися до управління в системі ВО, експерти ЄСС наголошують, що партнерські стосунки передбачають взаємоповагу та співпрацю на шляху досягнення спільних цілей. Крім того, в освітніх середовищах, де існує культура партнерства, студенти не тільки вказують на існуючі проблеми, але й допомагають визначити шляхи їх вирішення та сприяють процесу реалізації модернізаційних перетворень [2].

Провідні фахівці британської Академії вищої освіти з питань залучення студентства на інституційному й національному рівнях М. Хілі (M. Healey), Е. Флінт (A. Flint) та К. Харрінгтон (K. Harrington) слушно наголошують, що партнерство є за своєю сутністю процесом кооперації, а не продуктом, способом досягнення результату, а не власне результатом [3, 12]. У межах спільної ініціативи Ради з фінансування вищої освіти в Англії (HEFCE) та

Студентського національного союзу під назвою «Залучення студентства через партнерство» (The Student Engagement Partnersip (TSEP)) було здійснено аналіз основних аспектів партнерства як складного процесу взаємодії студентства з іншими суб'єктами управління й модернізації ВО [9, 12–14]:

1) заохочення студентів до активної участі у внутрішніх процесах забезпечення якості освіти, що реалізується шляхом розвитку функціональної та високоефективної студентської репрезентативної системи в межах комітетів відповідальних за якість, включення студентів у процес розробки й реалізації заходів щодо підвищення якості, організації спільних тренінгів для студентів і персоналу з питань забезпечення якості, опитувань студентів тощо;

2) участь студентів у процесі ухвалення важливих рішень, що не обмежується консультуванням, а передбачає рівні можливості в ініціаційованні та продукуванні таких рішень;

3) стратегічний підхід у регулюванні процесу залучення студентства, що включає розробку довгострокових планів розвитку партнерської взаємодії та призначення стратегічного керівництва, тобто досвідчених представників від адміністрації ВНЗ і органів студентського самоврядування, які візьмуть відповідальність за посилення ролі студентів в організаційно-управлінській сфері закладу освіти;

4) становлення ефективних студентських лідерів. Вирішальне значення в даному процесі має розвиток механізмів навчання та підтримки ініціативних і відповідальних студентів, готових представляти інтереси й відстоювати права студентської спільноти в управлінських органах;

До найважливіших чинників, що зумовлюють необхідність залучення студентства до процесу модернізації вищої освіти (ВО) в контексті вітчизняних реалій, ми відносимо такі групи:

1. *Суспільно-політичні.* Серед ключових тенденцій розвитку вищої школи та суспільства взагалі в сучасних умовах велике значення має процес *демократизації*, що характеризується перерозподілом влади, делегуванням повноважень іншим суб'єктам, скасуванням антидемократичних законів та суспільних інститутів. Було доведено, що з метою розбудови демократичної академічної культури та забезпечення прозорості ухвалення політичних рішень студенти повинні розглядатися як рівноправні члени академічної спільноти й бути зацікавленими в її розвитку. В українському освітньому просторі це є актуальним питанням ще й з огляду на *високий рівень корупції* на всіх щаблях системи управління освітою та спрямування державної політики на її викорінення. До корупційних дій в освітній галузі належить не лише хабарництво, але й фальсифікація, шахрайство, викривлення інформації, різноманітні порушення професійної етики, невмотивовані витрати, а також широко розповсюджений в українському суспільстві непотизм. Очевидно, що важливими суб'єктами процесу запобігання,

виявлення та здійснення заходів щодо припинення корупційних правопорушень на всіх рівнях мають стати студентські представництва.

Крім того, необхідність залучення студентства зумовлена *потребою у висококваліфікованих фахівцях зі сформованою громадянською компетентністю*, здатних застосовувати глибокі знання з відповідних дисциплін в актуальному соціальному контексті та визначати подальший розвиток суспільства [10]. Іншим важливим фактором, що вимагає врахування позицій студентства у процесі модернізації ВО є загострення політичного протистояння в державі та, як результат, *зростання студентського політичного активізму*, тобто неформальної екстраординарної активності студентів, що існує на протигагу звичайній формальній діяльності студентського представництва в офіційних органах управління ВО (акції протесту, повстання) [5, 36]. В Україні основними причинами такої деструктивної діяльності студентства можуть слугувати обмеження волевиявлення та свободи слова як у студентському містечку, так і в суспільстві взагалі, недовіра офіційних органів студентського врядування, бюрократизація освітньої системи, комерціалізація ВО, зменшення соціальних видатків тощо.

2. *Соціально-економічні*, а саме економія державного бюджету в умовах його дефіциту шляхом недофінансування соціальної сфери, зокрема освіти, що змушує як університети, так і органи студентського самоврядування зосереджуватися на пошуках нових джерел фінансування, а відтак менше уваги приділяти своїм основним завданням. У часи зростаючої комерціалізація освіти в Україні та світі власне студент стає таким джерелом і розглядається як «клієнт», «споживач» послуг, що несе відповідальність лише за власну академічну успішність і не зацікавлений у вирішенні питань, пов'язаних із модернізацією освітньої галузі чи окремого навчального закладу. Одним із найважливіших чинників вторгнення ринкових цінностей в університети є зміна ставлення суспільства до ВО, яку трактують не суспільним благом, що працює на користь суспільства, а приватним благом, що приносить вигоду першочергово тим, хто навчається чи проводить дослідження. Під таким кутом зору здається справедливим, що користувачі повинні платити за цю послугу, як вони платять за будь-яку іншу. Постачання знання стає ще однією комерційною операцією. У наукових колах розповсюдженою є думка, що комерціалізація освіти може суттєво зменшити рівень активності студентів й обмежити їхній вплив. Однак насправді, на протигагу таким поглядам, комерціалізація лише посилює студентський рух, оскільки, з метою протистояння даній тенденції, студенти ще більше об'єднуються у спільноти, представницькі структури та союзи на всіх рівнях.

3. *Академічні*, серед яких найважливішими є гостра потреба в підвищенні якісних показників вітчизняної ВО та зростання її

конкурентоспроможності в глобальному контексті. Студент визначається як рівноправний учасник процесу забезпечення якості, адже в період навчання він постає, по-перше, як внутрішній споживач навчальних послуг; по-друге – послуг сервісних служб ВНЗ; по-третє, як співробітник ВНЗ, що спільно з викладачами бере участь у науковій роботі та продукуванні нових знань; по-четверте, як уособлення результату діяльності ВНЗ [6, 16–17; 8]. Очевидно, що розпочатий процес модернізації структурного й культурного компоненту системи ВО матиме успіх лише за умови включення всіх зацікавлених сторін. Залучення студентства до модернізації й управління навчальним закладом сприятиме підвищенню загального внутрішнього та міжнародного рейтингу українських ВНЗ, адже одним із компонентів сучасного іміджу університету є розвинуте й дієве студентське самоврядування.

Основною метою залучення студентства до модернізації вітчизняної ВО на національному, міжінституційному та інституційному рівнях є підвищення якості освіти шляхом становлення культури партнерства й розвитку демократичних засад в освітньому середовищі.

Системно-функціональний аналіз діяльності ЄСС як найвпливовішої студентської структури наднаціонального рівня та найбільших його членських організацій дозволив виокремити пріоритетні цілі, напрями, принципи роботи та важливі механізми реалізації впливу в національному контексті, які було б доцільно використати вітчизняним національним студентським союзам (НСС) з метою налагодження співробітництва у процесі модернізації ВО (див. рис. 1).

Основоположними принципами, дотримання яких є необхідною умовою розвитку дієвого й успішного студентського союзу національного рівня, вважаємо такі: принцип репрезентативності, демократичності та прозорості, неприбутковості, солідарності, рівності, цілеспрямованості, проактивності та неупередженості. Місією НСС є представництво та захист освітніх, суспільно-політичних, економічних і культурних інтересів та прав студентів у загальнодержавному вимірі.

Сутність *цільового компоненту* представленої моделі полягає у визначенні як короткострокових (річних), так і довгострокових цілей для сталого розвитку організації. Крім того, оскільки специфікою діяльності НСС є поєднання внутрішнього та зовнішнього векторів розвитку, а також одночасна співпраця з членськими організаціями та зовнішніми партнерами (національними й міжнародними урядовими і громадськими структурами), доцільним є формулювання внутрішніх та зовнішніх цілей союзу.

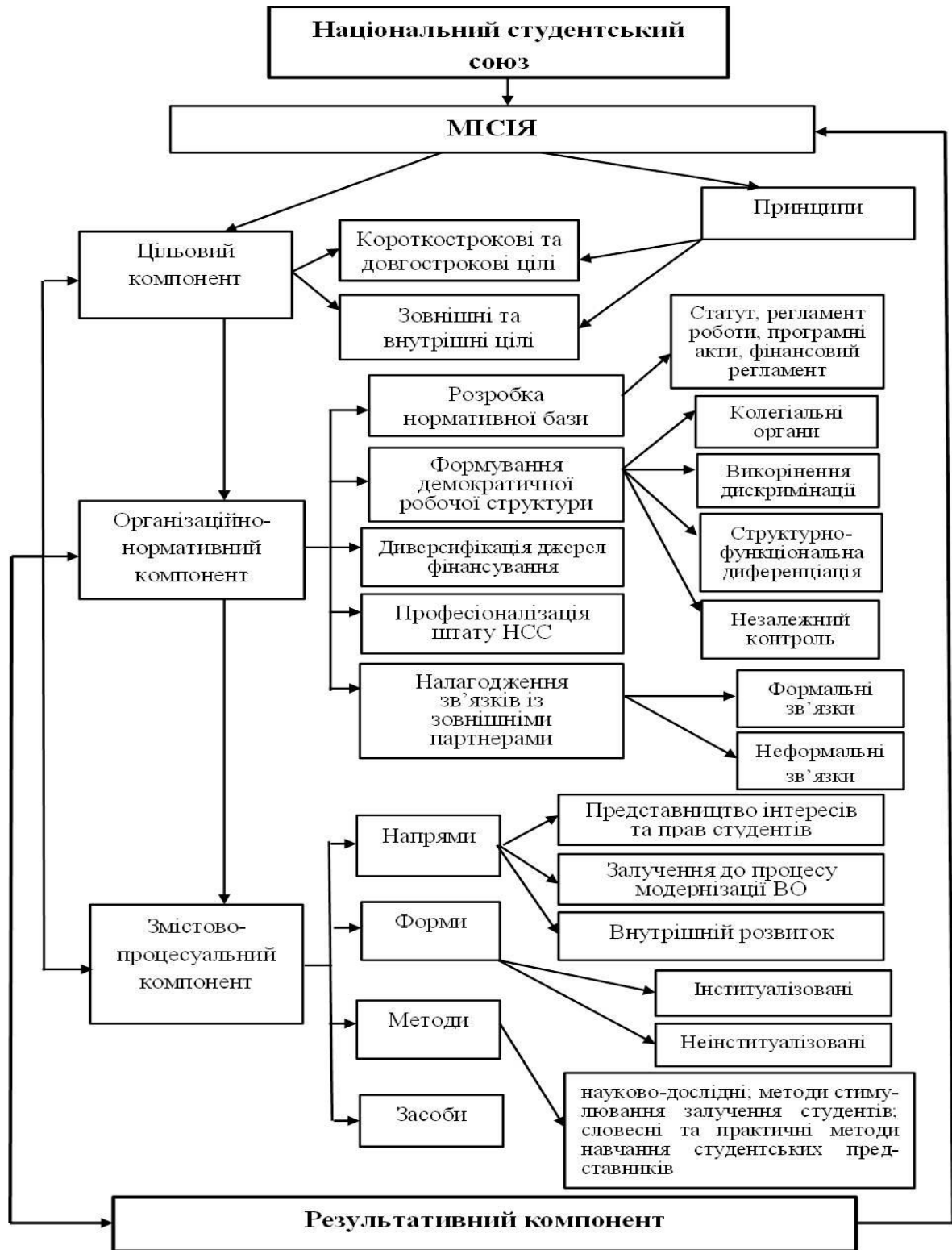

Рис. 1. Модель розвитку НСС як суб'єкта модернізації ВО

Організаційно-нормативний компонент передбачає, перш за все, визначення політики студентського союзу та розробку установчих документів, а саме Статуту, Регламенту роботи, Програмних актів та Фінансового регламенту. Крім того, важливим аспектом є формування демократичної та прозорої робочої структури організації й виправданими заходами в даному контексті є заснування колегіальних органів управління (Рада/Сенат/Конгрес,

Виконавчі комітети), до складу яких мають увійти представники від усіх інституційних або міжінституційних студентських об'єднань-членів НСС; структурно-функціональна диференціація, тобто наявність спеціалізованих виконавчих структурних одиниць, відповідальних за певні сфери діяльності Союзу; забезпечення рівних можливостей у процесі залучення студентів до роботи в НСС, тобто викорінення будь-яких форм дискримінації; створення незалежного студентського органу, невідконтрольного Президії чи комітетам, для здійснення контролю за роботою Союзу.

Важливою умовою розвитку НСС у сучасних суспільно-економічних реаліях є диверсифікація джерел фінансування. Традиційно бюджет студентських союзів наповнюється за рахунок членських внесків, проте досить часто вони не покривають навіть і половини необхідних витрат. Актуальною в такому випадку є активна фандрейзингова діяльність, що передбачає: 1) оцінку маркетингового потенціалу студентського союзу (веб-сайт, публікації, заходи, що проводяться на регулярній основі, проекти тощо); 2) заснування студентського комітету з фандрейзингу; 3) створення бази даних потенційних «донорів», тобто організацій, які надають гранти; 4) установлення контактів та внесення пропозицій; 5) участь у національних та міжнародних грантодавчих програмах [7, 48–49]. Збільшення фінансового забезпечення дозволить залучити досвідчених фахівців та експертів з проблемних питань задля підвищення ефективності діяльності Союзу як суб'єкта модернізації ВО.

До *змістово-процесуального компонента* відносимо пріоритетні напрями діяльності НСС, а також форми, методи й засоби досягнення визначених цілей та реалізації впливу в національному освітньому контексті. Зосередимо увагу на кожній складовій окремо. До основоположних напрямів діяльності Союзу варто віднести, по-перше, представництво студентів на національному рівні, тобто адвокацію інтересів та прав студентів як в освітньому середовищі, так і в суспільстві взагалі; по-друге, залучення до процесу модернізації ВО в якості рівноправних партнерів, що беруть безпосередню участь у виробленні й реалізації національної освітньої політики; по-третє, внутрішній розвиток організації, що передбачає всебічну допомогу у становленні потужних інституційних та міжінституційних студентських об'єднань. Важливими формами роботи та реалізації впливу є: 1) *інституціоналізовані*: включення представників НСС до Міністерств, відповідальних за ВО, агенцій із забезпечення якості, експертних комітетів, консультативних груп, створення студентських дорадчих комітетів при управлінських структурах, надання різних послуг студентам; 2) *неінституціоналізовані*: популяризація політики НСС та поглядів студентів, дослідницька та проектна діяльність; робота спеціальних комітетів різного спрямування; внесення пропозицій щодо розробки законодавчої бази;

організація навчання студентських представників, проведення заходів, обговорень, дебатів, демонстрацій, кампаній та акцій протесту.

До рекомендованих методів роботи НСС в окреслених напрямках належать: науково-дослідні (збір, узагальнення й поширення інформації, анкетування, опитування, моніторинг процесу модернізації освітньої галузі, аналіз наукових та нормативних джерел, компаративний аналіз); методи стимулювання залучення студентів (заохочення, змагання); словесні та практичні методи навчання студентських представників (лекції, тренінги, форуми, професійні майстерні, дискусії тощо). Основними засобами становлення дієвого НСС є: 1) друковані джерела (публікації результатів дослідження, посібники, інформаційні джерела (брошури, листівки, статті, студентські журнали та газети); 2) веб-ресурси (сайт НСС, навчальні он-лайн курси, інтерактивна он-лайн платформа для обміну досвідом, сторінки в соціальних мережах).

Під *результативним компонентом* розуміємо готовність НСС до конструктивного співробітництва з МОН України, Національною агенцією із забезпечення якості, ВНЗ та регіональними й інституційними студентськими представництвами щодо модернізації вітчизняної системи вищої освіти.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, залучення студентства до процесу модернізації вітчизняної вищої освіти, як наголошено в численних міжнародних документах та наукових розвідках, є невід'ємною складовою успіху даного процесу. Доведено, що використання елементів продуктивного досвіду ЄСС як найбільш впливової студентської структури європейського рівня сприятиме розвитку студентських союзів, становленню системи їхнього співробітництва з іншими суб'єктами модернізації освітньої галузі й підвищенню якості ВО в Україні. Відповідно до запропонованої моделі розвитку НСС як суб'єкта модернізації ВО, місія та ключові цілі Союзу реалізуються через компоненти організаційно-нормативного, змістово-процесуального й результативного блоку, що передбачає взаємозв'язок його структурних складових, а також змісту, форм, методів і засобів реалізації впливу на процес продукування державної освітньої політики. На подальше вивчення заслуговує технологія залучення студентського представницького об'єднання до процесу реалізації важливих змін на міжінституційному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Улановська, А. С. (2015). Актуальні проблеми залучення студентства до процесу модернізації вищої освіти України. *Інженерні та освітні технології. Щоквартальний науково-практичний журнал. Тематичний випуск: «Сучасна вища освіта: реалії, проблеми, перспективи»*, 3 (11), 144–147 (Ulanovska, A. S. (2015). Actual problems of student involvement into the process of higher education modernization in Ukraine. *Engineering and educational technologies. Quarterly Scientific and Practical Journal. Thematic issue: "Modern Higher Education: Realities, Problems, Prospects"*, 3 (11), 144–147.

2. ESU. *Students as Partners Quest for quality for students*. Retrieved from: <http://quest.esu-online.org/Students+as+partners>
3. Healey, M., Flint, A. and Harrington, K. (2011). Engagement through partnership: students as partners in learning and teaching in higher education. *Higher education academy*.
4. Klemenčič, M. (2012). *The changing conceptions of student participation in HE governance in the EHEA*. In Curaj, A., Scott, P., Vlasceanu, L., Wilson, L. (Eds), *European Higher Education at the Crossroads: Between the Bologna Process and National Reforms* (pp. 631–653). London: Springer.
5. Luesher-Mamashela, Th. (2015). *Theorising student activism in and beyond the 20th century: the contribution of Philip G. Altbach*. In Manja Klemenčič, Sjur Bergan and Rok Primožič (Eds), *Student Engagement in Europe: society, higher education and student governance*, (pp. 33–50). Brussels: Council of Europe.
6. Palomares, F. M. G. and Todorovski, B. (2013). *Quest for Quality for Students: Student Handbook on Quality Assurance*. ESU's Publications. Retrieved from: www.esu-online.org/news/article/6068
7. Proteasa, V., Tabone, M., Kirkebøen, S., Hartmann, P. (2009). *The Student Union Development Handbook*. ESU's Publications.
8. Strahlman, Ch. (2012). *Quest for Quality for Students: Going back to Basics*. ESU's Publications. Retrieved from: www.esu-online.org/asset/News/6068/QUEST-for-quality-for-students-publication-Part1.pdf.
9. *The principles of student engagement. The Student Engagement Conversation*, (2014). Retrieved from: <https://can.jiscinvolve.org/wp/files/2014/10/Student-Engagement-Conversation-Pamphlet-v11-ERussell.pdf>
10. Zgaga, P. (2009). Higher Education and Citizenship: “the full range of purposes”. *European Educational Research Journal*, Vo1. 8, № 2, 175–188.

РЕЗЮМЕ

Улановская Анна. Основные принципы развития национального студенческого союза как субъекта модернизации отечественного образования.

В статье охарактеризованы основные факторы, определены цели и принципы привлечения студентов к модернизации высшего образования в Украине. На основании системно-функционального анализа деятельности Европейского студенческого союза и крупнейших его членских организаций разработана модель развития национального студенческого союза как субъекта модернизации образования, согласно которой миссия и приоритетные цели Союза реализуются через компоненты организационно-нормативного, содержательно-процессуального и результативного блока. Доказано, что привлечение студенчества к продуцированию и имплементации государственной стратегии модернизации отечественного образования является важным условием успеха данного процесса.

Ключевые слова: модернизация высшего образования, привлечение студенчества, Европейский студенческий союз, национальный студенческий союз, субъект модернизации образования, системно-функциональный анализ.

SUMMARY

Ulanovska Anna. Basic principles of the National students' union development as a subject of higher education modernization.

In the article the main factors, purpose and principles of student engagement in the modernization of national higher education are characterised. Socio-political factors include higher education democratization worldwide, high level of corruption in the system of higher education governance in Ukraine, urgent need for qualified specialists with a developed citizen

competence, growing student political activism and others. Major socio-economic factors are the economy of the state budget in the conditions of its deficit due to the lack of financing in the social sphere, education in particular, and higher education commercialization. Finally, among the academic factors the most important is the necessity of higher education quality assurance. So, the main goal of student engagement into the process of higher education modernization at all levels is to improve the quality through the establishment of a partnership culture and the development of democratic foundations in the educational environment.

The principles which must be considered as fundamental for the development of a strong student union at the national level are the following: the principle of representativeness, democracy and transparency, non-profit objectives, solidarity, equality, purposefulness, proactivity and impartiality. The mission of the NUS is to represent and protect the educational, socio-political, economic and cultural interests and students' rights in the nation-wide dimension.

On the basis of the systemic and functional analysis of the European Students' Union, a model for the development of a national student union as a subject of the higher education modernization was produced. The mission and the priorities of the Union are realized through the components of normative, organizational, content, procedural and result blocks, which implies the interconnection of its structural components, as well as the content, forms, methods and means of influencing the decision-making process in higher education. The result component is understood as the NUS's readiness for constructive cooperation with the Ministry of Education and Science of Ukraine, the National Quality Assurance Agency, universities, regional and institutional students' unions in order to raise the quality of HE. It is proved that student involvement in the production and implementation of the state strategy for the modernization of higher education system is an important condition for the success of this process.

Key words: *higher education modernization, student engagement, European Students' Union, national students' union, subject of higher education modernization, systemic and functional analysis.*

УДК 378.147

Жанна Чернякова

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ORCID ID 000-0003-4547-9388

DOI 10.24139/2312-5993/2017.08/197-214

ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ У КОНТЕКСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У статті з'ясовано провідні підходи до визначення сутності понять «культура», «діяльність», «управління», «управлінська культура»; сформульовано дефініцію поняття «управлінська культура студентів-бакалаврів педагогічного вищого навчального закладу»; визначено та схарактеризовано структурні компоненти управлінської культури (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний та управлінсько-аналітичний); встановлено організаційно-педагогічні умови формування управлінської культури майбутніх педагогів.

Ключові слова: *управління, культура, управлінська культура, управлінська культура студентів-бакалаврів, самостійна робота, структурні компоненти управлінської культури.*